

Рожкова Л. І.

ORCID: 0000-0002-9994-0961

кандидат історичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

ІЗ СУМЩИНИ ДО КИТАЮ: З ІСТОРІЇ ЕМІГРАЦІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: Сумщина, еміграція, Китай, Харбін.

Після Лютневої революції 1917 р. та Жовтневого більшовицького перевороту багато діячів науки, культури, підприємців, залишили Україну і продовжили життя в еміграції, де по-новому проявили свої творчі здібності й досягли значних вершин. Одним із важливих осередків еміграції на Далекому Сході було китайське місто Харбін, засноване наприкінці ХІХ століття переселенцями з Російської імперії. Громадсько-політичне та культурне життя українців у Харбіні досліджувалося вітчизняними істориками [1], але історичні зв'язки окремих регіонів, зокрема Сумщини, з Китаєм є практично невивченими. Окремі публікації, присвячені цій темі, вміщені у краєзнавчих і періодичних виданнях.

Нашою метою є висвітлення питання про перебування у Китаї відомих особистостей, які народилися або починали свою діяльність на Сумщині, згодом опинилися в Харбіні і зробили значний вклад у культурно-мистецьке та громадське життя східно-китайського міста.

Сергій Алимов, прізвище якого вказує на татарські корені родоводу, народився 1892 р. в селі Боромля на Слобожанщині в селянській родині. З ранніх років брав участь в антиурядових виступах, за організацію страйків учнів 1908 р. був відрахований із Харківського комерційного училища, 1911 р. засуджений як член анархістської організації і відправлений на поселення до Єнісейської губернії, звідки через Китай втік до Японії. Емігрантські шляхи привели С. Алімова до Австралії, де він опанував багато різноманітних професій і розпочав літературну діяльність. Улітку 1917 р. С. Алимов виїхав до Китаю, відвідав Філіппіни, Гонконг, Корею, Японію, острова Тихого та Індійського океанів і зрештою оселився в Харбіні, де поринув у мистецьке та громадське життя. Брав участь у діяльності харбінської

літературно-мистецької студії «Кільце», редагував щоденну вечірню газету «Рупор», публікував власні твори у часописах «Шанхайське життя» та «Вісник Манчжурії». 1920 р. у Харбіні вийшов друком перший збірник віршів С. Алімова – «Кіоск ніжності», який відразу приніс популярність молодому поету. Роком пізніше з'явилася ще одна збірка «Оклик світу», зміст і художнє оформлення якої вказували на приналежність творчості поета до авангардного стилю. Харизматичний поет став кумиром харбінської молоді, але разом із тим його творчість нерідко критикували, сприймаючи як пародію на творчість поетів Срібного століття. Дослідник творчості Давида Бурлюка (уродженець Лебединського повіту на Сумщині, засновник російського футуризму у мистецтві, емігрував до Японії) Ф. Зинько вміщує спогади про інцидент, що стався під час творчої зустрічі митців – футуристів у Харбіні [2, с. 26–27]. Д. Бурлюк звинуватив С. Алімова в копіюванні В. Маяковського та інших поетів і був готовий захищати свої аргументи за допомогою стусанів, але бійки вдалося уникнути завдяки втручання борця та пілота Івана Заїкіна. Маючи запальний характер, С. Алімов нерідко бешкетував, брав участь у сутичках. 1926 р. С. Алімов залишив Харбін, але в подальшому звертався до теми життя в Китаї у своїх творах: оповіданні «В атласній темниці» (1928), романі «Нанкін-род» (1929) [3, с. 7].

Самобутнім талантом і карколомними зигзагами долі був позначений життєвий і творчий шлях співачки Євфалії Хатаєвої (у дівочтві Ваніної). Народилася майбутня оперна прима 1891 р. в Курську, але родинними зв'язками була тісно пов'язана із Сумщиною. 1917 р. закінчила Харківську консерваторію, по класу Ф. Бугамеллі, опанувавши мистецтво камерного співу (меццо – сопрано), брала уроки у визнаного майстра народної пісні М. Пятницького в Москві. У роки громадянської війни гастролювала в Харкові, Охтирці, Сумах, Ростові, Криму, Москві від Всеукраїнського музичного союзу (1918) і пропагандистської денікінської організації Осваг (1919). Разом із чоловіком, письменником Сергієм Гусевим-Оренбургським (1867–1963) виїхала на Далекий Схід. У своєму щоденнику співачка згадує про відвідання Омська, Чити, Благовещенька. «Збираємося їхати до Харбіна, а потім і самі не знаємо куди... Завтра нам нададуть автомобіль, і ми маємо здолати 480 верст, а потім залізницею до Харбіна, а далі – у невідомість. Я від'їжджаю з Росії» [4, с. 9]. Про життя співачки в еміграції відомо з рецензій, афіш, програм концертів. З січня по травень 1922 р. вона виступає в Харбіні. Захоплені відгуки про концерти за участю Євфалії Хатаєвої вміщували газети «Свет», «Русский голос» [5, с. 183]. У травні 1922 р. Хатаєва від'їжджає з Харбіна і продовжує виступи в Тяньцзіні, Пекині, Шанхаї. Д. Бурлюк в одній зі статей

згадував: «...у Пекіні Хатаєва була запрошена для концерту до Китайського екс-імператора у давній імператорській палац. Мати екс-імператора згодом надіслала Хатаєвій давню мантию придворної фрейліни на згадку про її концерти у Китаї». Навесні 1923 р. Є. Хатаєва разом з іншими емігрантами прибула до Нью-Йорка, згодом переїхала до Європи, де жила до кінця життя. Точна дата смерті та місце захоронення невідомі. Члени родини Є. Хатаєвої поховані на міському кладовищі в Сумах. У Державному архіві Сумської області зберігається особистий фонд співачки, який вміщує щоденник, альбом, оповідання, афіши, зокрема, і китайською мовою.

Відомою особистістю в Сумах на початку минулого століття був підприємець та інженер Едуард Кайданський, з яким пов'язаний початок електрифікації міста. Поляк за походженням, народився у Летичиві на Поділлі (нині Хмельницька область), на початку ХХ століття оселився в Сумах на вулиці Троїцькій поблизу Псла. Був генеральним концесіонером англійської автомобільної фірми «Мічел», у 1913 р. на машині цієї марки зробив подорож Суми – Москва – Берлін – Париж, виготовляв моторні човни. 1902 р. придбав ділянку землі біля злиття річок Сумки та Псла і побудував там приміщення для електротехнічної майстерні, а потім – електростанції. У 1912 р., згідно з рішенням міської думи, електростанція була викуплена й перейшла у власність міста. Після революції 1917 р. Е. Кайданський виїхав залізницею до Владивостока, звідти – до Японії, згодом – до Китаю. Там він одружився з росіяною Оленою Беловою, 1925 р. у них народився син Едуард. У 1924–1936 рр. Едуард Кайданський працював у Харбіні, у компанії «Чурин і К^о». Спочатку завідував технічним відділом цієї компанії, пізніше керував електростанцією у м. Ашихе. Похований у м. Харбіні. Син Е. Е. Кайданський закінчив політехнічний інститут у Харбіні, працював у польському посольстві. У 1951 р. родина Кайданських виїхала з Китаю до Польщі [6, с. 206].

Серед відомих харбінців – вихідців із Сумщини слід згадати Олександра Божка (1905–1970), уродженця с. Вороніж Шосткинського району, мовознавця-китаїста [7, с. 12], педагога, перекладача, українського громадського діяча в Харбіні. О. Божко помер в еміграції у США. На кладовищі Хуаншань у Харбіні є поховання уродженця с. Тулиголове Глухівського району В. В. Мозолєвського (1862–1940) та уродженця с. Ротовка Путивільського району Василя Опадчого (1872–1934), українського громадського діяча в Маньчжурії [8]. Наразі маємо лише стислі біографічні дані про ці постаті. Історичні зв'язки Сумщини з Китаєм потребують поглибленого дослідження.

Література:

1. Саган Галина. Українська діаспора в Китаї: історія та сучасні тенденції становлення. Київські історичні студії, 2018. № 1 (6). С. 43–51.
2. Зинько Феликс. Отец русского футуризма. Одесса : Печатный дом, 2009. 72 с.
3. Жиганець Ф. Поет Сергій Алимов: анархіст, скандаліст, «китайський шпигун». Перемога (Краснопільська газета Сумської області), 2019. 12 квітня (№ 15). С. 7.
4. Евфалия Фатаева о времени и о себе... / Госархив Сумской области, Госархив Курской области; сост; вступ. ст; обзор фонда, коммент. Л. А. Покидченко. Сумы : АС-Полиграф. 2002. 24 с.
5. Ярош Н. Євфалія Хатаєва: доля і час. Музичний ландшафт України: регіони, школи, індивідуальності. Зб. наук праць. Суми : ред.-вид. відділ СДПУ ім. А. С. Макаренка. 2000. С. 171–185.
6. Манько М. О. Суми та сучасні документи сучасників. Книга 3. Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ. 2010. 436 с.
7. Бондаренко М. Корінням із Сумщини: серія ліноритів (М. Бондаренко, О. Капітоненко). Суми : ФОП Щербина І. В. 2016. 76 с.
8. Шевченко О. М. Український Харбін. URL: <https://sinologist.com.ua/shevchenko-o-m-ukrayinskyj-harbin/>.

УДК 94(510)(1-44)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-347-0-29>

Скрипник О. М.

ORCID: 0000-0003-1904-3468

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Черкаська область, Україна

ПОЛІТИКА ХАЙЦІНЬ В ІСТОРІЇ КИТАЮ

Ключові слова: імперія Цин, Китай, політика самоізоляції, династія Цин, система кантонів, Гуанчжоу.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. могутня Імперія Цин переживала не найкращий період своєї історії. У цей час різко загострюється економічне, політичне та соціальне становище країни. Фактори, які